

Sosial bakgrunn og karakterer blant juridiske kandidater

Published in Tidsskrift for samfunnsforskning 2000 (2): 151-186

Marianne Nordli Hansen, University of Oslo
m.n.hansen@sosgeo.uio.no

**Department of Sociology & Human Geography
University of Oslo**

P. O. Box 1096 Blindern
N-0317 OSLO Norway
Telephone: + 47 22855257
Fax: + 47 22855253
Internet: <http://www.iss.uio.no/>

Sosial bakgrunn og karakterer blant juridiske kandidater

Marianne Nordli Hansen

Spørsmålet som stilles er om det er en sammenheng mellom sosial bakgrunn og oppnådde karakterer, og mer spesielt, om det er en tendens til at kandidater med juridisk sosial bakgrunn oppnår de beste karakterene. Datamaterialet består av alle som har tatt juridisk embetseksamen i Norge mellom 1981 og 1996. Resultatene viser at det er en tendens til at studenter med juridisk, og dernest akademisk, bakgrunn oppnår de beste karakterene. Studenter med arbeiderbakgrunn oppnår det laveste karakternivået. Det er særlig viktig å ha juridisk bakgrunn for å oppnå svært gode karakterer, og denne bakgrunnen gir høyere uttelling på høyere enn på lavere nivåer i studiet. De sosiale forskjellene i karakternivå er store i hele perioden, det er ingen trend i retning av avtagende eller økende ulikhet. Men kandidater med juridisk bakgrunn oppnådde spesielt høye karakterer på embetseksamen i perioden 1988-91. I denne perioden sank karakternivået dramatisk for alle andre grupper enn kandidater med juridisk bakgrunn. I tolkningen av disse resultatene drøftes betydningen av å beherske vage og uformelle sider ved den juridiske kulturen, som språk, argumentasjon og væremåte, opp imot det å få direkte faglig relevant informasjon og hjelp hjemmefra.

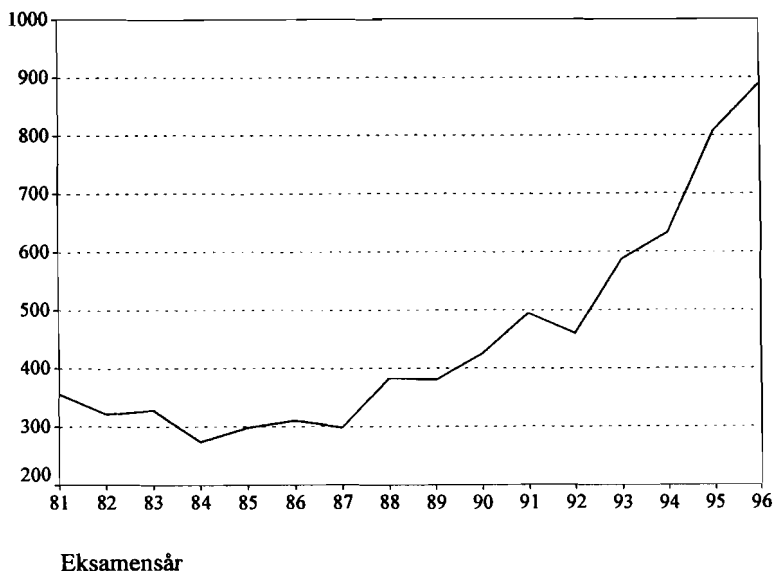
DET HØYERE UTDANNINGSSYSTEMET tildeler kvalifikasjoner, i form av titler og diplomer. Personer som har oppnådd bestemte titler graderes ved at deres faglige prestasjoner også gis en karakter. Karakterenes betydning for sjansene på arbeidsmarkedet vil avhenge av konkurransen om jobber for bestemte utdannings typer og i hvilken grad arbeidsgivere mener at karakteren er viktig. Faget jus har blitt oppfattet som et fag hvor konkurransen om gode karakterer er særlig sterk. Komiteen som arbeidet for omlegging av jusstudiet på midten av 90-tallet uttrykker seg slik: «Det er ingen hemme-

Artikkelen er skrevet som en del av prosjektet «Høyere utdanning. Rekruttering, finansiering og resultater», finansiert av Norges forskningsråd. Takk for kommentarer til en tidligere versjon til Nils Asbjørnsen, Arne Mastekaasa, Frederik Zimmer og to anonyme konsulenter.

lighet at betydningen av gode karakterer ('laudkravet') synes å være mye større blant juridiske studenter og jurister enn blant de fleste andre akademikergrupper i vårt land. Interessen for hvorvidt en kandidat har laud eller ikke, kan f.eks. være større enn for hvilket spesialområde vedkommende har» (Studieordningskomiteen, Reform '96 1995:70). At karakterer er viktigere for hva man senere oppnår av lønn og karrieremuligheter på jus enn i mange andre fag, er også blitt støttet i en sammenligning av karakterenes betydning på ulike fag (Mastekaasa 2000).

Fokuseringen på karakterer, eller «laudkravet», kan ses i sammenheng med den liberale adgangen til det juridiske studium. Det er, eller har vært, lett å komme inn, men hva du oppnår etter studiet er svært usikkert. Variasjonen i stillinger og lønnsnivå er svært stor, og det er mange konkurrenter (Hansen 1995: Figure 4.4). De færreste jurister blir fremtredende skrankeadvokater eller forretningsadvokater. De fleste blir mer anonyme byråkrater i jobber hvor de konkurrerer med akademikere fra andre disipliner. Antallet uteksaminerte jurister per år er tredoblet på under ti år: I 1987 var antallet ca. 300, noe som økte

Figur 1. Antall juridiske kandidater i ulike år

jevnt til ca. 900 i 1996 (jfr. figur 1). Det er svært lite trolig at denne økningen er kompensert med en tilsvarende økning i attraktive stillinger forbeholdt jurister. Dette tilsier at kampen om gode karakterer er høy, og dessuten at karakterenes betydning har økt i de senere år. Kampen om karakterer er også trolig hardere i Norge enn i mange andre land, hvor hvilket universitet man har sin eksamen fra er mer avgjørende for karrieren enn hvilken karakter man har oppnådd (jfr. for eksempel Cappell & Pipkin 1990).

Spørsmålet som reises her er hvilken betydning sosial bakgrunn har i konkurransen om gode karakterer. Er det en sammenheng mellom sosial bakgrunn og oppnådde karakterer på cand.jur.-studiet? I så tilfelle, hvem kommer best ut? Det spørres også om det har skjedd endringer i sammenhengen mellom sosial bakgrunn og karakterer i de senere år, når konkurransen om gode karakterer er skjerpet. For å besvare disse spørsmålene benyttes et datasett som består av karakterer på ulike nivåer til alle som har avlagt juridisk embetseksamen i Norge mellom 1981 og 1996.

Betydningen av juridisk bakgrunn

Hva er begrunnelsen for å stille spørsmål om det er en sammenheng mellom sosial bakgrunn og karakterer på faget jus? I et sosiologisk perspektiv er det juridiske studium interessant, blant annet fordi det tradisjonelt er et profesjonsfag preget av selvrekruttering og store andeler studenter fra høyere klasser. Dette på tross av at faget inntil for få år siden var fullstendig åpent. Sammenligninger mellom ulike fag har vist at nivået av skjevrekuttering til faget jus i kullene født 1946–50 og 1956–60 var på linje med lukkede fag med strenge adgangsbegrensninger som medisin, odontologi, siviløkonomi og sivilingeniørfag (Hansen 1995: Table 4.5). I løpet av den tidsperioden som skal studeres her, 1981 til 1996, har antallet kandidater som er barn av jurister holdt seg forholdsvis konstant, omtrent 40–50 kandidater i året. Dette betyr at deres andel av studentmassen har avtatt, fra 16–17 prosent i noen tidlige år, til 5–6 prosent i de to siste årene. Dette er en minoritet på studiet, men det er helt klart en kraftig overrepresentasjon sammenlignet med befolkningen for øvrig. I tilsvarende årskull har ca. 0,4 prosent juristbakgrunn. Andelen med juristbakgrunn i hele perioden er altså 20–25 ganger større enn det som ville vært en proporsjonal rekruttering i forhold til befolkningens sosiale sammensetning.

En snever rekruttering til faget, kombinert med fagets egenart, kan

bety at utøvere av den juridiske profesjonen blir representanter for en felles kultur i større grad enn utdanningsgrupper med en lavere grad av selvrekuttering. Med Webers begrep kan dette uttrykkes som at faget jus danner grunnlag for en statusgruppekultur (Weber 1978 [1968]). Dersom det er tilfelle, kan det bety at studenter med juridisk bakgrunn lykkes bedre på jusfaget enn studenter fra andre sosiale miljøer.

Tidligere forskning gir noe støtte til denne hypotesen. Auberts studier av akademikere tidlig i dette århundret og opp til ca. 1960 viste at det var en gruppe som skiller seg ut med et spesielt høyt karakternivå på embetseksamennivå, barn av høyere lærere. Disse utmerket seg også blant juridiske kandidater. Barn av jurister som tok cand.jur.-eksamen fikk ikke spesielt gode karakterer (Aubert 1963: Tabell 4). Når gymnas-karakteren ble kontrollert, viste det seg imidlertid at barn av jurister kom heldig ut: Blant kandidater med et likt karakternivå fra gymnaset fikk barn av jurister bedre karakterer på embetseksamen enn andre. Det skjedde altså noe i perioden mellom gymnaset og embetseksamen som medførte at studentene med juristbakgrunn forbedret karakternivået sitt relativt til andre studenter.

På grunn av store og omfattende samfunnsendringer, blant annet når det gjelder tilstrømmingen til høyere utdanning, er det tvilsomt om funn om studenter fra første halvdel av dette århundret kan overføres til dagens studentgenerasjoner. Det kan likevel være slik at de tendensene som ble avdekket av Aubert skyldes generelle mekanismer med gyldighet i ulike situasjoner og i ulike tidspunkter. Tre slike mekanismer skal beskrives nærmere. Det diskuteres også hvordan resultatene av disse mekanismene kan endres som resultat av endringer over tid i studiesituasjon og på grunn av forskjeller på ulike nivåer i studiekarrieren.

Juristbakgrunn og informasjon

Hensikten med karaktersystemet er å gi et mest mulig objektivt mål av studentenes faglige prestasjoner. På jus har man før den nylige omleggingen til en femdelt bokstavkarakter brukt en svært findelt inndeling i hundredeler. Karaktersystemet fremstår derfor som svært nøyaktig og presist. Den vanligste eksamensformen er store felles skriftlige prøver hvor den enkelte er sikret anonymitet (for en beskrivelse av undervisningen, se Den nasjonale juristkomiteen 1993:84–89). Muntlig eksamen brukes på noen nivåer til justering av karakterene oppnådd på den skriftlige prøven. Dette tilsier at karaktersystemet fungerer objektivt så

langt det er mulig, og at studenter med juristbakgrunn ikke skulle forventes å ha spesielle fordeler på faget.¹

Å være faglig dyktig innenfor et fag kan imidlertid kreve at man behersker et forholdsvis vagt kunnskapsområde, som ikke formidles i sin fulle bredde gjennom undervisningen. Jo mer konsistente og eksplisitte vurderingskriterer som benyttes i et fag, desto enklere vil det være å formidle disse kriteriene gjennom undervisningen. Kriteriene kan forventes å være mer konsistente og eksplisitte i «harde» og presise fag, som matematikk, fysikk osv. enn i «myke» fag, som språk og historie og samfunnsfag (jfr. Biglan 1973). Jus kan neppe rangeres blant de mest presise vitenskapene, og kan inneholde elementer som er vanskelig tilgjengelig gjennom undervisningen.

Dette synspunktet støttes av den tidligere nevnte Studieordningskomiteen ved Universitetet i Oslo, som blant annet fremhever problemer med uklare læringsmål, og avvik mellom det som premieres til eksamen og de offisielle læringsmålene, det som har blitt kalt «skjult pensum»: «Selv om man ikke har noen selvstendige undersøkelser av dette fenomenet, har komiteen inntrykk av at fenomenet 'skjult pensum' eksisterer i relativt stor grad» (Studieordningskomiteen, Reform '96 1995:28).

Hvis dette er riktig, kan man anta at informasjon om faget oppnådd *utenfor* studiet kan være vesentlig for ens resultater. Å ha sin sosiale bakgrunn i faget kan være en fordel, fordi man gjennom sitt miljø kan få kunnskaper som andre vanskelig har tilgang til. Man kan for eksempel få hjelp hjemmefra til å vektlegge det som er viktig i pensum og med faglige problemer (jfr. Erikson & Jonsson 1996:22–23). Auberts forklaring på hvorfor barn av jurister forbedrer karakterene sine relativt til andre vektlegger også betydningen av hjelp hjemmefra, og det at slik hjelp kan være spesielt verdifullt på faget jus: «Når juristbarna har en klar fordel i sitt hjem, kan dette henge samme med jusens egenart. Den er forskjellig fra alle de kjente skolefagene. Å 'tenke juridisk' er trolig noe som oppøves ved samvær med mer erfarne jurister som også kan konkretisere stoff som i studiet virker nokså livsfjernt og derfor vanskelig å tilegne seg» (Aubert 1963:199).

Distansen mellom kjente skolefag og jus vektlegges også i en nylig utgitt studie. «Bruk av standardiserte flertydige, eller ensidig deskriptive eller logiske uttrykksmåter ved vurderinger og valg står i kontrast dels til tanke- og språkvaner fra skolen (matematikk, naturfag språk, litteraturanalyse m.v.) og til dels til den vekt som skolen legger på at

eleven også skal erkjenne og våge å gjøre rede for egne oppfatninger» (Eng 1998:509). I sitatet inngår også en beskrivelse av hva det å «tenke juridisk», som Aubert nokså vagt uttrykker det, kan dreie seg om: Bruk av flertydige, deskriptive og logiske uttrykksmåter fremfor klargjøring av usikkerhet, vurderinger og valg. Denne studien dreier seg om juristers språk og argumentasjon, ikke om betydningen av sosial bakgrunn. Resultatene er likevel relevante for dette temaet.

Argumentene om jusens særegne tankemåter og språkformer fremhever fordelene med juridisk sosial bakgrunn. På grunnlag av disse argumentene forventes det ikke at kandidater med sin sosiale bakgrunn i andre akademiske disipliner, for eksempel en far eller mor som er lege eller lektor, vil ha samme fordeler, og dermed heller ikke samme faglige nivå.

Juristbakgrunn og klassebaserte egenskaper

Dersom barn av jurister oppnår gode karakterer fordi de har tilgang til viktig informasjon, eller fordi de er vant med jusens særegne språk, betyr dette ikke at karaktersystemet ikke fungerer objektivt. Poenget er at det er vanskelig å få oversikt over juridisk tankemåte, språk og argumentasjonsform fordi jus skiller seg fra andre fag, og fordi vurderingskriteriene som brukes ikke eksplisitt formidles i undervisningen (jfr. uttrykket «skjult pensum»).

Det er også reist tvil ved karakterer som objektivt mål på faglig dyktighet. Faglig dyktighet i en snever forstand kommer ifølge Collins ofte i annen rekke i det høyere utdanningssystemet. I sentrum for hva som læres bort er klassekulturer, språkformer, smak, verdier og væremåter (Collins 1971, 1975, 1979, 1988). De studenter som i størst grad har tilegnet seg fagets klassekultur vil også vurderes som særskilt kompetente. Ifølge dette synet bygger sensorer ikke sine vurderinger utelukkende på kandidatens faglige dyktighet. Til grunn for deres vurderinger er normer som kommer studenter fra høyere klasser til gode. Dette betyr altså at sensorer vil vurdere studenter fra høyere sosiale klasser som mer faglige dyktige enn studenter med lavere bakgrunn, på grunnlag av deres fremtreden, måte å ordlegge seg og argumentere på, skriftlig eller muntlig.

En annen representant for dette synet er Bourdieu, som hevder at studenter vil ha et større handikap jo lavere klassebakgrunn de har (Bourdieu 1996, Bourdieu & Passeron 1977). Videre hevder han at sosial bakgrunn vil ha større betydning jo mer diffuse kriterier som

anvendes, og jo mer omfattende vurderingen er. Sosial bakgrunn vil for eksempel ha stor betydning for vurderinger på muntlige eksamener, da fremtreden, gester og ordlegging vil påvirke sensorene, og på hovedoppgaver, som ikke fungerer som en kunnskapstest, men skal gis en helhetlig vurdering. Sosial bakgrunn vil også kunne påvirke resultatene på store, anonyme, skriftlige eksamener, men i mindre grad enn på små eksamener hvor anonymitet er vanskeligere å oppnå.

Argumentet om at vage, diffuse og klassebaserte kriterier er vesentlige for å oppnå faglig suksess kan synes likt argumentet bak den forrige hypotesen som ble skissert, om betydningen av informasjon fra bakgrunnsmiljøet. En hovedforskjell mellom dem gjelder relevansen av kriteriene som brukes i evalueringer av faglige prestasjoner. Kriteriene som informasjonshypotesen vektlegger fremmer fagets eksplisitte målsetninger. Det synes for eksempel rimelig at de som i sine hjem har lært å «tenke» juridisk, som Aubert uttrykker det, oppnår et høyere faglig nivå enn de som har vanskeligheter med å forstå juridisk tankemåte, eller bruke juridisk språk og argumentasjon. I perspektivet til talsmenn for hypotesen om klassebaserte vurderingskriterier fungerer ikke tanke- og talemåter, språk og argumentasjon som et nyttig arbeidsredskap, men heller som en «lukningsmekanisme» som stenger andre ute (jfr. Parkin 1979, Weber 1978 [1968]:341–344). Det er forholdsvis enkelt å komme inn på jusfaget, men adgangen til de attraktive juridiske stillingene blir stengt for kandidater som ikke fremviser egenskaper som vurderes høyt i det juridiske miljøet som språk og argumentasjon og væremåte. Kriteriene som brukes dreier seg mest om form, det er konformitet i forhold til en bestemt klassekultur som belønnes heller enn innhold. Dette er én tolkning av argumentene som nevnes over, og som vektlegger det særegne ved jusens tenkemåte eller den juridiske form for språk og argumentasjon.

Talsmenn for argumentet om at sensorer påvirkes av studentenes klassespesifikke egenskaper, som Collins og Bourdieu, vektlegger som regel at en privilegert klassebakgrunn generelt vil gi fordeler i utdanningssystemet. Det kan også tenkes at det juridisk miljøet har en særegen statusgruppekultur, og at det er denne kulturen som belønnes av sensorene. Dette betyr i så tilfelle at statusgruppepreget er så sterkt og preger språk og væremåte til studenter med jusbakgrunn, slik at de vurderes høyt med hensyn til faglig dyktighet, mens andre høyere klassekulturer ikke belønnes.

Juristbakgrunn og ambisjoner

Å få gode karakterer relativt til andre kan oppfattes som en konkurranse kan velge om man vil delta i. Dersom man velger å delta i denne konkurransen, kan det kreve mye innsats. Hvis man da får middels eller dårligere karakterer, vil skuffelsen være større enn om man ikke hadde deltatt i konkurransen om å bli blant de beste (jfr. Boudon 1982). Dersom faget jus danner grunnlag for en særegen kultur, er det grunn til å tro at det er særskilt viktig å lykkes for studenter med sin sosiale bakgrunn i faget. De vil i større grad enn andre studenter møte forventninger om at de skal ha en vellykket juridisk karriere. Studenter fra lavere klasser kan oppfatte at de har kommet langt i forhold til foreldrene når de blir jurister, og derfor være fornøyd selv om de ikke oppnår et karakternivå som sikrer en fremstående juridisk karriere (jfr. Boudon 1974). Aubert har et lignende resonnement i sin forklaring på tendensen til at selvstendige jurister oppnår et lavt karakternivå: Mange av disse har visst at de skulle overta farens forretning, og at de derfor ikke ville få stor bruk for juridiske kunnskaper i sitt arbeid (Aubert 1963:208). Disse studentene unnlot altså, ifølge Aubert, å delta i konkurransen om å få gode karakterer. Hvis man følger dette resonnementet videre, kan juristbarnas fremgang på embetseksamen sett relativt til artiumskarakterer forklares ved at de er spesielt ambisiøse, og ikke nødvendigvis ved at de har lært «juridisk tenkemåte» i sine hjem.

Ifølge resonnementet over vil altså faglig suksess være mest verdt for studenter med juridisk sosial bakgrunn. Dette kan bety at de i større grad enn andre studenter er villige til å bruke ressurser, i form av tid og penger, på å oppnå gode karakterer. Dette kan gi seg utslag i tidsbruk. Studenter med juridisk bakgrunn kan bruke mer tid på studier og eksamensforberedelser. De kan også være mer villige til å bruke ressurser på å repetere eksamener de har bestått, men hvor resultatet ikke svarte til deres forventninger. På grunn av den større tendensen til å repetere eksamener vil deres samlede gradkarakter bli bedre relativt til studenter med annen sosial bakgrunn enn den ville vært om det ikke var mulig å repetere eksamener.

Dette kan skyldes to ulike forhold. For det første kan det være slik at studenter som søker å forbedre karakterene ofte lykkes i dette, og kan erstatte en tidligere, men dårligere karakter på vitnemålet med en bedre karakter oppnådd når eksamen tas andre eller tredje gang. Det kan også være slik at studenter som oppnår bedre karakterer gjennom

å repetere eksamener, også når et høyere faglig nivå. Å ta eksamener kan altså ha en læringseffekt slik at de som tar mange eksamener får bedre resultater enn de som tar få.

* * *

De tre forklaringsmekanismene som er skissert foran kan oppsummeres i følgende hypoteser:

- 1) Studenter med juridisk bakgrunn har tilgang til hjelp og informasjon som fremmer deres faglige dyktighet.
- 2) Studenter med juridisk bakgrunn har fordeler på grunn av klassebaserte egenskaper av ikke-faglig art.
- 3) Studenter med juridisk bakgrunn er spesielt ambisiøse og derfor villige til å bruke mer ressurser på studiene enn andre studenter.

Disse hypotesene har konsekvenser for forventninger om endringer i betydningen av sosial bakgrunn for karakterer over tid og i løpet av studiekarrieren.

Endringer over tid

Jusfaget har nylig vært igjennom en omfattende omstrukturering, både med hensyn til studieplaner og karaktersystem. Bakgrunnen for denne omstruktureringen er at situasjonen ved faget har blitt oppfattet som svært problematisk, blant annet på grunn av økende studenttall, uten tilsvarende økning i lærerressurser, en stor andel privatister og et stort antall repetisjoner av eksamener (jfr. Den nasjonale juristkomiteen 1993, se også fig. 1). Disse endringene kan også ha medført forandringer i betydningen av sosial bakgrunn for karakterer.

Ifølge den første hypotesen skissert over er informasjon oppnådd utenfor studiene viktig for prestasjoner. Ekstern informasjon kan forventes å ha større betydning jo mer problematisk studiesituasjonen er. Jo mindre tid lærere har til rådighet for hver student, desto viktigere vil tilgang til kunnskap og informasjon utenfor lærestedet være. Derfor kan det forventes at betydningen av informasjon fra bakgrunnsmiljøet vil ha økende betydning i perioden hvor problemene, ifølge det juridiske fagmiljøet, har økt kraftig. Barn av jurister forventes å komme bedre ut sent enn tidlig i perioden som studeres her.

Ifølge den andre hypotesen fungerer juridisk språk, argumentasjon og væremåte som en type lukningsmekanisme. Slik lukning, eller utestenging, vil være viktigere jo større konkurransen er. Hvis det er gode

forhold på arbeidsmarkedet for juridiske kandidater, blir skillene mellom dem mindre vesentlige enn når konkurransen er stor. I dette perspektivet legges det altså hovedvekten på endringen i konkurranseforhold heller enn undervisningens innhold, som i perspektivet over. En slik økende konkurranse kan medføre en utvikling i retning av en sterkere vekt på konformitet i forhold til juridisk form i evalueringen av juridiske kandidater.² Hvis en slik utvikling skulle ha skjedd, vil det være urimelig å oppfatte dette som en bevisst strategi som tas i bruk for å sørge for at kandidater med juridisk bakgrunn får gode karakterer. En slik tendens kan heller ses som et resultat av økningen av kandidater som skal evalueres. Når svært mange kandidater skal evalueres, kan det tvinge seg frem bruk av mer «firkantede» evalueringskriterier som vektlegger form på bekostning av innhold. Det juridiske fagmiljøet har uttrykt bekymring over utviklingen i kvaliteten på evalueringer av eksamenskandidater.³ Dersom denne utviklingen går i retning av en sterkere vektlegging på form på bekostning av innhold, kan en følge være at barn av jurister forbedrer sitt karakternivå relativt til andre.

Denne tendensen må også forventes på grunnlag av hypotesen om sammenhengen mellom juridisk bakgrunn og ambisjonsnivå. Hvis forskjeller i ambisjoner kommer til uttrykk i ulik tilbøyelighet til å repetere eksamener, vil man forvente at de sosiale forskjellene vil øke i takt med repetisjonssystemets utbredelse. Det har alltid vært relativt vanlig å forbedre karakterene sine på faget jus, men repetisjonssystemet har økt i omfang på 80-tallet.⁴ På grunnlag av dette resonnementet forventes det at kandidater med juridisk bakgrunn oppnår de relativt beste karakterene sent enn tidlig i perioden.

Endringer i løpet av studiekarrieren

Hva betyr informasjon oppnådd utenfor studiet for graden av faglig dyktighet på ulike nivåer i studiekarrieren? Det synes i utgangspunktet rimelig at fordelene knyttet til ekstern informasjon vil avta i løpet av studiekarrieren, fordi viderekomne studenter uansett sosial opprinnelse i løpet av studietiden vil tilegne seg relevant informasjon om hva som kreves for å få gode karakterer. Juristers form for språk og argumentasjon, som i begynnelsen vil være uvant for svært mange studenter, vil i løpet av studietiden bli en rutine, fordi bruk av andre språkformer møter negative sanksjoner (jfr. Eng 1998:507–508). Hvis jus oppfattes som et særegent språk, kan man sammenligne situasjonen til en kandidat med arbeiderbakgrunn, for eksempel, med en person som flytter til

et land med et fremmed språk. Det er mulig at personen aldri fullt ut vil beherske det fremmede språket på linje med de som har det som morsmål. Men det er all grunn til å tro at avstanden mellom den innflyttede og de innfødte blir mindre over tid, ettersom den innflyttede arbeider med å lære seg språket. Når det gjelder muligheter til å få direkte hjelp av foreldrene, er det grunn til å tro at de faglige diskusjonene kandidater med juridisk bakgrunn har muligheter til å ha med foreldre blir mindre hyppige når studentene er eldre og har flyttet hjemmefra.⁵

På grunnlag av hypotesen om betydningen av klassebaserte vurderingskriterier, vil sosial bakgrunn ha større betydning for karakterer jo mer diffuse kriterier som anvendes. Sosial bakgrunn vil ha større betydning på muntlige eksamener enn på skriftlige eksamener hvor studentene er anonyme. På faget jus er som tidligere nevnt det meste av undervisningen forelesningspreget, og det avholdes store felles skriftlige eksamener hvor anonymitet er sikret. På slike eksamener vil sosial bakgrunn kunne ha en viss betydning, ifølge resonnementet over, gjennom at uttrykksformen til studenter med privilegert sosial bakgrunn vil fremstå som mest kompetent, uavhengig av deres nivå av faglig dyktighet. Men det gis også eksamener hvor sosial bakgrunn forventes å ha større betydning, dette gjelder for det meste på høyere nivåer i studiet. Muntlig eksamen, hvor det forventes at sosial bakgrunn skal ha stor betydning for resultatet, benyttes ikke før til 3. avdeling, som etter studieplanen skal fullføres etter 8 semestre. På den avsluttende eksamenen benyttes også muntlig eksamen.⁶ På de høyere nivåene i studiet er det mulig å velge spesialiserte kurs, med et begrenset antall deltagere. Blant annet er det tilbud i forvaltningsrett og strafferett på 4. og 5. avdeling i Oslo, hvor det legges stor vekt på dialog mellom studenter og lærere og benyttes alternative undervisningsformer som rollespill. Eksamensresultatene i spesialfagene på 5. avdeling i Oslo er langt bedre enn på de obligatoriske kursene, («11/10-deler bedre enn for avdelingen totalt» (Den nasjonale juristkomiteen 1993:87)). På alle de juridiske fakultetene er det mulig å skrive særavhandling i stedet for å ta et vanlig spesialfag. Resultatene for særavhandlingene i Oslo er også svært gode sett i forhold til obligatoriske eksamener. Disse forholdene tilsier at eventuelle klassebaserte vurderinger vil være viktigere på de senere enn på de tidligere eksamenene i studiekarrieren.

* * *

Hovedspørsmålet som skal besvares ved hjelp av dataene om de juridiske kandidatenes karakterer, er om det faktisk er slik at kandidater med juridisk bakgrunn oppnår de beste karakterene. Det skal også diskuteres hvordan en slik mulig tendens kan forklares. Diskusjonen om forklaringer vil bygge på forventningene som er skissert om endringer over tid og endringer i løpet av studiekarrieren, basert på disse tre hypotesene om betydningen av sosial bakgrunn på faget jus.

Data og metode

Data

Datagrunnlaget består av alle som har avlagt eksamen mellom 1981 og 1996 ved lærestedene som tilbyr graden cand.jur., universitetene i Oslo, Bergen og Tromsø, cirka 7000 personer. Oppnådde karakterer er registrert for disse personene for alle eksamener som er avlagt. Dette gjelder også dersom samme eksamen er avlagt flere ganger.

I analysene vil tre karakteropplysninger benyttes: samlet karakter på graden, karakter på første avdeling og karakter på siste avdeling. Dette er 5. avdeling i Oslo, og 4. avdeling i Bergen og Tromsø. For svært mange vil 5. (4.) avdelingskarakteren være den siste eksamenen de har tatt, men det er unntak fra dette. Som grunnlag for analysen av endring over studiekarrieren benyttes karakteren for 1. og 5. (4.) avdeling *første gang* eksamen avlegges. Resultatene av analysen av endring i løpet av studiekarrieren vil altså ikke påvirkes av eventuelle repetisjoner av karakterer.

Gradkarakteren er gitt for året kandidaten uteksamineres, og som oftest i samme tidspunkt som siste eksamen avlegges. Karakteren på første avdeling vil vanligvis være tatt mange år tidligere. Ifølge studieplanen skal det i Oslo være 5 år mellom avslutningen av 1. og 5. avdeling. I hvilken grad studentenes progresjon oppfyller studieplanen varierer, poenget her er at det er siste eksamen som i størst grad avspeiler en utvikling i de aller seneste år.

For å undersøke om ulike ambisjoner gir seg utslag i repetisjoner av eksamener, konstrueres det et mål for kandidatenes totale antall eksamener i løpet av studiekarrieren. Dette inkluderer også eksamener tatt i andre fag ved norske universiteter. Mot denne prosedyren kan det innvendes at eksamener i andre fag bør holdes utenfor analysen. Imidlertid er det rimelig å se det totale antallet eksamener i en studiekarriere

som et uttrykk for bruk av ressurser. Ved å utelate noen eksamener ville man undervurdere ressursbruken i mange kandidaters studiekarriere. Det er også rimelig å tro at også eksamener tatt i andre fag kan ha en læringseffekt, som gjør en bedre i stand til å oppnå gode karakterer også på faget jus.⁷ Et videre argument mot å bruke et enkelt mål som antall eksamener er at antallet varierer etter studieordning. Ved Universitetet i Oslo kreves det for eksempel flere eksamener med dagens studieordning enn den som gjaldt tidlig på 80-tallet. For å unngå at eksamensordning påvirker resultatet, kontrolleres det for år for avlagt eksamen og for studiested i analysen av betydningen av antall eksamener.

Karakteropplysningene er koblet med folketellingene i 1970 og 1980, som brukes for å måle egenskaper ved foreldrene. Folketellingen i 1980 brukes dersom opplysninger om foreldrene er tilgjengelige i dette tidspunktet, hvis ikke brukes folketellingen i 1970. For et lite mindretall av kandidatene, cirka 6 prosent, finnes det ikke opplysninger om foreldrene.⁸ Operasjonaliseringen av sosial klasse tar utgangspunkt i opplysninger om foreldrenes yrke og utdanning. Dersom faren er tilstede, baseres klassifikasjonen på hans egenskaper; hvis ikke, brukes opplysninger om moren.

Hovedhypotesen som skal testes er at studenter med juristbakgrunn får best karakterer. Det er derfor viktig å skille ut studenter med juristbakgrunn som egen kategori. Alle som har enten mor eller far med utdanning som jurist klassifiseres i denne kategorien. Den andre kategorien utgjøres av andre akademikere, ingeniører og høyere offentlige funksjonærer, og i tillegg noen grupper uten høyere formell utdanning, som forfattere og lignende. Denne kategorien kan betraktes som å inneha mye kulturell kapital (jfr. Bourdieu 1984). Dersom klassebaserte kriterier brukes i vurderingen av prestasjoner, er det studenter med denne bakgrunnen, foruten juristbakgrunn, som forventes å oppnå de høyeste karakterene. Den tredje gruppen utgjøres av bedriftsledere, både ansatte og eiere. Bedriftsledere som er jurister inkluderes ikke her, da de inngår i den første kategorien. Denne gruppen vil ha mer økonomisk enn kulturell kapital. Dersom det er tendenser til at sensorer belønner en akademisk bakgrunn, vil man forvente at studenter med bedriftslederbakgrunn oppnår et noe lavere karakternivå. Disse tre gruppene befinner seg på det øverste nivået i klassehierarkiet.

Klassifikasjonen av sosial klasse som brukes her, skiller ut ytterligere to grupper. For det første midlere og lavere funksjonærer i både offent-

Tabell 1. *Fordelinger på variablene i analysen*

<i>Karakter</i>	Gj.snitt	Std.avvik	N
Grad	2,80	0,13	6793
1. avdeling	2,80	0,16	6708
4./5. avdeling	2,79	0,17	6783
Antall eksamener	7,91	2,51	6643*

*Kandidater med færre enn 5 registrerte eksamener er utelatt.

<i>Lærested</i>	Prosent	N
Bergen	18,5	1257
Tromsø	4,8	328
Oslo	76,7	5215
Total	100,0	6800

<i>Kjønn</i>		
Kvinne	43,3	2944
Mann	56,7	3856
Total	100,0	6800

<i>Sosial bakgrunn</i>		
Jurist	9,9	673
Akademiker	20,7	1406
Bedriftsleder	12,6	854
Middelklasse	39,5	2683
Arbeiderklasse	17,4	1184
Total	100,0	6800

lig og privat sektor, samt jordbrukere, kjøpmenn og eiere av små bedrifter. Den siste kategorien utgjøres av faglærte og ufaglærte arbeidere. Studenter tilhørende den siste kategorien forventes å være mest fremmed i forhold til den akademiske, og mer spesielt den juridiske, kulturen. Derfor kan det også tenkes at de vil oppnå det laveste karakternivået.

Tabell 1 viser fordelingene på karakterer på ulike nivåer, antall eksamener, studiested, kjønn og sosial bakgrunn. Fordelingene er kun vist for studenter som er registrert med sosial bakgrunn (jfr. note 8). Vi ser at de aller fleste juridiske kandidater er uteksaminert i Oslo. Uni-

versitetet i Oslo andel av ferdige kandidater er noe større enn blant studentene på lavere nivåer, fordi det ikke er uvanlig for studenter i Bergen, og til en viss grad også Tromsø, å ta siste avdeling i Oslo. Det er en noe større andel mannlige enn kvinnelige studenter. Kjønnssammensetningen blant kandidatene har endret seg kraftig i perioden. På begynnelsen av 1980-tallet var kvinnelige studenter i mindretall. Fra 1988 har andelene menn og kvinner vært cirka like store, med en liten overvekt av kvinnelige studenter.

Ti prosent av studentene har juristbakgrunn. Dette er en minoritet på studiet, men, som tidligere nevnt, er det helt klart en kraftig overrepresentasjon sammenlignet med befolkningen for øvrig. Øvrige akademikere og bedriftsledere er også overrepresentert, noe som også forventes på grunnlag av tidligere rekrutteringsstudier.

Metode

Når jurister diskuterer betydningen av karakterer, er man gjerne opptatt av betydningen av å oppnå et bestemt nivå på karakteren. Det snakkes blant annet om «laudkravet», som er 2,75 eller bedre. På grunn av denne interessen for bestemte karakternivåer skal det her presenteres analyser som fokuserer på karakternivå heller enn på gjennomsnittskarakterer. To mål konstrueres. Det første er laud vs. lavere karakter. Det andre er karakter blant de 10 prosent beste (beste desil) versus lavere karakterer. Dette krevde en karakter 2,62 eller bedre i perioden som analyseres. Det kan nevnes at tilsvarende analyser som presenteres under er gjort for gjennomsnittskarakterer. Resultatene av disse analysene endrer ikke noen konklusjoner i forhold til analysene som presenteres her, derfor er de utelatt i denne presentasjonen av resultatene av undersøkelsen.⁹

I det første trinnet av analysen er spørsmålet i hvilken grad studenter med ulik bakgrunn varierer med hensyn til hvorvidt de oppnår laud eller ikke, og hvorvidt de oppnår en karakter blant de 10 prosent beste. Dette gjøres først for utvalget som helhet. Dernest kontrolleres det for kjønn, studiested og eksamensår. For å kontrollere for svingninger i karakternivå fra år til år måles eksamensår ved hjelp av en dummyvariabel for hvert år. Effekten av hvert eksamensår sammenlignes da med et utelatt år, som er 1996. I denne analysen benyttes logistisk regresjon, fordi de avhengige variablene har to verdier. En ulempe med logistisk regresjon er at det er vanskelig å fortolke koeffisientenes størrelse. Derfor illustreres viktige funn ved hjelp av figurer av sannsynlig-

heter beregnet på grunnlag av resultater av de logistiske regresjonsmodellene.

I det neste trinnet reises spørsmålet om betydningen av sosial bakgrunn er endret over tid. En antagelse som ble drøftet foran var at antallet studenter influerer betydningen av sosial bakgrunn på grunn av antallets betydning for læringsmiljø, tilgang på lærerressurser, bruk av eksterne sensorer og så videre. Vi har sett at økningen i kandidattallet er tilnærmet lineær fra 1987 til 1996 (jfr. figur 1), noe som tilsier et betydningen av sosial bakgrunn kan ha endret seg på samme vis. For å teste dette tilføres samspillsledd mellom sosial bakgrunn og eksamensår målt lineært i det andre trinnet i analysen. Det testes også for andre former for endring.

I det tredje trinnet av analysen besvares spørsmålet om endring i betydningen av sosial bakgrunn i løpet av studiekarrieren. I analysene sammenlignes effektene av sosial bakgrunn for karakteren på 1. avdeling og for karakteren på 5. avdeling, når 1. avdelingskarakteren er kontrollert. Dersom studentenes relative plassering i karakterhierarkiet er konstant, vil det i modellen som inkluderer tidligere karakter ikke være noen andre signifikante effekter. Dersom sosial bakgrunn har en effekt når tidligere karakter inkluderes, tyder dette på at det er systematiske endringer i betydningen av sosial bakgrunn i løpet av studiekarrieren. Som tidligere nevnt er de avhengige variablene her karakterene første gang eksamenene avlegges. Eventuelle endringer kan altså ikke forklares ved ulik tilbøyelighet til repetisjoner.

Det fjerde og siste trinnet i analysen dreier seg om betydningen av antallet eksamener. Beregningen av dette foretas gjennom å inkludere antall eksamener (og kvadrert) i analysen av nivå på gradkarakteren. I modellen inkluderes også karakter oppnådd på 1. avdeling første gang denne eksamenen avlegges. I modellen beregnes altså effekter av antall eksamener for personer som i starten av studiekarrieren har oppnådd samme karakter.

I analysene som presenteres under, inngår kjønn og studiested som kontrollvariabler i beregningene av effektene av sosial bakgrunn. Dette betyr at man kartlegger de effekter av sosial bakgrunn som finnes uavhengig av eventuelle sammenhenger mellom sosial bakgrunn, kjønn og studiested. Det er også gjort analyser for å avdekke hvorvidt effekten av sosial bakgrunn er ulik for mannlige og kvinnelige kandidater, og kandidater uteksaminert fra ulike læresteder. Det kunne for eksempel være slik at sosial bakgrunn har betydning for mannlige kandidaters resulta-

ter, men at kvinnelige kandidater oppnår like resultater uansett sosial bakgrunn, eller at sosial bakgrunn har betydning på Universitetet i Oslo, men ikke i Bergen eller Tromsø. For å teste slike antagelser er det gjort analyser som inkluderer samspillet mellom sosial bakgrunn og kjønn, og sosial bakgrunn og studiested. Disse samspillseffektene viste seg å ikke være signifikante. Dette betyr at sammenhengene mellom sosial bakgrunn og karakterer som skal vises videre må antas å gjelde for mannlige og kvinnelige kandidater, så vel som kandidater fra ulike studiesteder. For å ikke skape unødige komplikasjoner er imidlertid ikke analysene med disse samspillsleddene vist i fremstillingen av resultatene.

Resultater

Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og karakternivå

Tabell 2 viser andelen av hele utvalget av kandidater som får laud eller oppnår en karakter i beste desil, altså en karakter blant de 10 prosent beste, etter sosial bakgrunn. Vi ser at barn av jurister oppnår det høyeste karakternivået, mens barn av arbeidere oppnår det laveste nivået. Forskjellen mellom disse to gruppene i andel som oppnår laud er noe over 20 prosentpoeng. I andel i beste desil er forskjellen i prosentpoeng cirka 15, men andelen som oppnår dette nivået er cirka 4 ganger så høy blant barn av jurister enn blant barn av arbeidere. Den relative forskjellen på dette nivået er altså svært stor. Det nest høyeste karakternivået oppnås av barn av akademikere. Kandidater med bakgrunn i bedriftsledermiljø og i middelklassen har karakterer på samme nivå.

Tabell 2. *Andel laud og andel i beste desil på gradkarakteren etter sosial bakgrunn**

<i>Sosial bakgrunn</i>	Laud	Beste desil	
	Prosent	Prosent	N
Jurist	53,1	19,9	673
Akademiker	44,5	13,1	1406
Bedriftsleder	36,6	7,6	854
Middelklasse	36,1	9,0	2683
Arbeiderklasse	31,5	5,3	1184
Total	38,8	10,1	6800

*Beste desil i perioden er 2,15-2,62.

Tabell 3. Effekter av eksamensår, kjønn, studiested og sosial bakgrunn på gradkarakteren. *Laud vs. lavere karakter og beste desil vs. lavere desiler. Logistisk regresjon*

	Laud B	S.E.	Beste desil B	S.E.	Laud B	S.E.	Beste desil B	S.E.
Konstant	-0,918**	0,109	-3,034**	0,192	-0,892**	0,112923248	-2,981**	0,198
Eksamensår								
81	-0,104	0,139	-0,060	0,220	-0,100	0,139	-0,060	0,219
82	0,263	0,144	0,360	0,206	0,270	0,143	0,365	0,206
83	-0,038	0,142	0,339	0,203	-0,025	0,142	0,346	0,203
84	0,252	0,149	0,351	0,214	0,258	0,149	0,356	0,214
85	0,071	0,145	0,269	0,210	0,080	0,145	0,277	0,209
86	0,171	0,142	-0,063	0,227	0,185	0,142	-0,052	0,227
87	0,173	0,142	0,336	0,208	0,179	0,141	0,335	0,208
88	-0,369**	0,137	-0,367	0,232	-0,537**	0,201	-0,703	0,399
89	-0,268*	0,135	-0,239	0,223	-0,415*	0,198	-0,568	0,393
90	-0,357**	0,131	-0,264	0,217	-0,500**	0,193	-0,567	0,384
91	-0,356**	0,125	-0,383	0,216	-0,492**	0,188	-0,682	0,382
92	-0,021	0,122	-0,248	0,207	-0,016	0,122	-0,243	0,207
93	0,026	0,113	-0,405*	0,202	0,028	0,113	-0,402*	0,202
94	0,171	0,110	-0,443*	0,200	0,172	0,109	-0,442*	0,200
95 (96=0)	0,205*	0,102	0,055	0,166	0,204*	0,102	0,053	0,165
Mann (Kvinne=0)	0,365**	0,052	0,582**	0,090	0,369**	0,053	0,584**	0,090
Oslo	-0,032	0,066	-0,036	0,107	-0,032	0,066	-0,041	0,107
Tromsø (Bergen=0)	-0,283*	0,136	-0,084	0,234	-0,288*	0,136	-0,085	0,234
Jurist	0,868**	0,101	1,324**	0,158	0,730**	0,115	1,207**	0,175
Akademiker	0,504**	0,083	0,838**	0,147	0,439**	0,092	0,765**	0,159
Bedriftsleder	0,192*	0,096	0,256	0,179	0,162	0,107	0,277	0,192
Middelklasse	0,182*	0,075	0,458**	0,140	0,182*	0,084	0,407**	0,153
(Arbeiderklasse=0)								
Jurist*periode					0,564*	0,237	0,594	0,408
Akademiker*periode					0,314	0,204	0,426	0,393
Bedriftsleder*periode					0,140	0,238	-0,220	0,530
Middelklasse*periode					-0,006	0,186	0,303	0,379
N								

6793

** Signifikant på 0,01-nivå

* Signifikant på 0,05-nivå

Kandidatene som inngår i analysen varierer med hensyn til kjønn, studiested og eksamensår. Det neste spørsmålet som skal besvares er om forskjellene som avdekkes i tabell 2 også kommer til syne når vi kontrollerer for disse forholdene. Dette er gjort i tabell 3. I den første delen av tabellen vises resultatet av logistiske regresjonsmodeller for effekter av kjønn, studiested og eksamensår på karakternivå. Koeffisientene for sosial bakgrunn viser at barn av jurister, og dernest akademikere oppnår det høyeste karakternivået også når de andre forholdene kontrolleres. Når effekter av sosial bakgrunn i de to første modellene sammenlignes, for laud vs. lavere og beste desil vs. lavere, ser vi at de sosiale forskjellene er størst i den andre modellen for beste desil. Dette viser, som i tabell 2, at de relative forskjellene mellom kandidater med ulik sosial bakgrunn er størst når vi studerer det høyeste karakternivået.

Resultatene som er presentert så langt viser klart at barn av jurister oppnår det høyeste karakternivået på faget jus. Dette bekrefter hypotesen som ble reist i innledningen. Barn av andre akademikere oppnår også et høyere karakternivå enn kandidater med annen sosial bakgrunn, men deres karakternivå er lavere enn det vi finner blant juristbarna. Kandidater med arbeiderbakgrunn oppnår det laveste karakternivået.

Når det gjelder betydning av de andre forholdene som inngår i tabell 3, ser vi at menn oppnår bedre karakterer enn kvinner, og at studenter fra Universitetet i Tromsø har et lavere karakternivå enn studenter fra Oslo og Bergen. Koeffisientene for eksamensår sammenligner forventet karakternivå for kandidater i hvert av årene med kandidater i det utelatte året 96. I modellen for nivået laud ser vi at fire år skiller seg ut med et særskilt lavt karakternivå, årene 88–91. I modellen for beste desil er det en signifikant forskjell mellom 93 og 94, på den ene siden, og 96 på den andre. De andre koeffisientene tyder på at det er store forskjeller mellom årene på begynnelsen av 1980-tallet og årene 88–94. I den første perioden var karakternivået høyere enn i den siste perioden.

Endring over tid i betydningen av sosial bakgrunn

Det kan i utgangspunktet slås fast at det i et langt tidsperspektiv har skjedd endringer med hensyn til betydningen av sosial bakgrunn. Mønsteret av sosial ulikhet som er påvist i tabell 2 var ikke til stede blant juridiske kandidater tidlig i dette århundret (jfr. Aubert 1963,

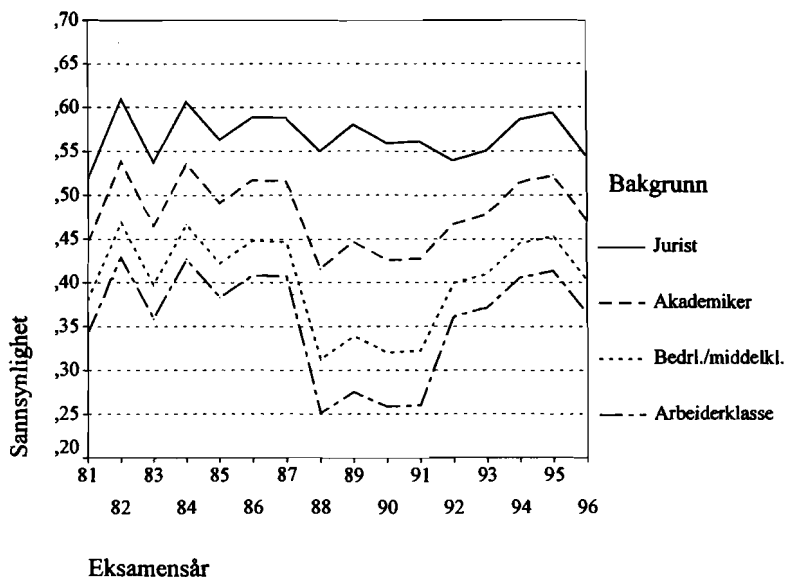
omtalt i innledningen). Barn av jurister den gang oppnådde ikke bedre karakterer enn andre.¹⁰ Barn av jurister oppnår altså bedre karakterer relativt til andre grupper på den juridiske embetseksamen i dag enn de gjorde tidligere.

Analysen av endring her tar imidlertid for seg et kortere tidsrom – perioden 1981–1996. På grunnlag av alle tre hypotesene skissert foran ble det antatt at det har skjedd en endring i retning av økende ulikhet i perioden som studeres – på grunn av dårligere undervisning, sterkere konkurranse eller økende antall repetisjoner. For å teste dette ble samspill mellom eksamensår, målt lineært, og sosial bakgrunn innført i de logistiske regresjonsmodellene av nivå på gradkarakteren. Koeffisientene for disse samspillseffektene var svært små, og ingen av dem var signifikante. De vises derfor ikke her. Det kan altså slås fast at det ikke har vært noen lineær trend i retning av økende sosial ulikhet i perioden.

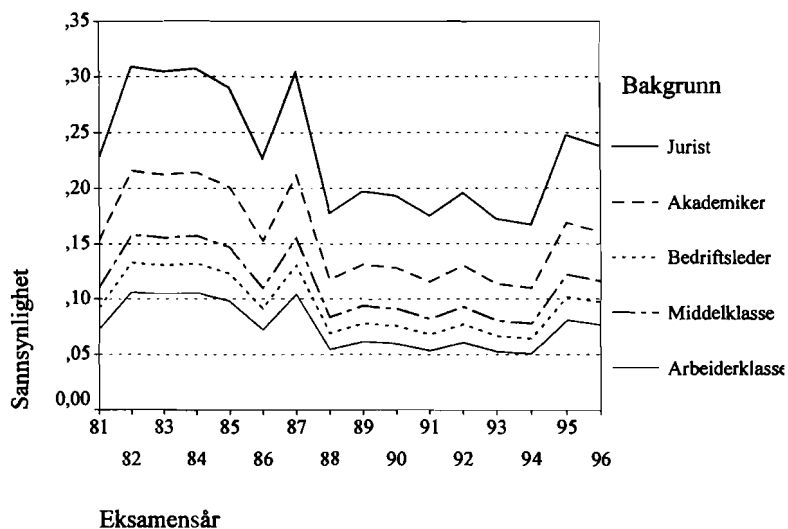
Det skal videre undersøkes hvorvidt det hadde skjedd andre endringer i perioden. Vi har sett at noen år skiller seg ut med et spesielt lavt karakternivå. I 1988 skjedde det en kraftig nedgang i karakternivå. Hvorfor dette skjer er uklart. Fra det juridiske fagmiljøets side er det antydning at endringen kan ha sammenheng med innføring av ny studieordning, samtidig som «det her inntreffer en ny kandidatbølge» (Den nasjonale juristkomiteen 1993: 47). Det absolutte antallet med nivået laud ved Universitetet i Oslo i 1988 oppgis å være tilnærmet likt antallet i 1987. Når 1. avdelingskarakteren analyseres senere i fremstillingen, skal vi se om fallet i karakternivået kan settes i sammenheng med et lavere prestasjonsnivå hos kandidatene i perioden 88–91 som allerede viste seg ved deres første eksamen.

Her skal det undersøkes om nedgangen i karakternivå i forbindelse med den første kandidatbølgen er like markant for alle grupper. Dette gjøres ved å innføre samspillsledd mellom periode (1988–91 vs. andre år) og sosial bakgrunn. Resultatet av dette er vist i de to siste modellene i Tabell 3. Vi ser at en samspillseffekt er signifikant og positiv, den som gjelder for barn av jurister i analysen av nivået laud. Dette antyder at denne gruppen ble mindre berørt av karakterfallet i 1988 enn de andre gruppene. Ingen koeffisienter er signifikante i analysen av beste desil. Dette tyder på at alle grupper ble berørt av endringer i karakternivå, også barn av jurister, og at det relative forholdet mellom kandidater med ulik sosial bakgrunn har vært forholdsvis stabilt i perioden når det gjelder hvem som oppnår svært gode karakterer.

Figur 2. Sannsynlighet for laud gradkarakter

Figur 3. Sannsynlighet for karakter blant 10 prosent beste*

* 2,62 eller bedre.

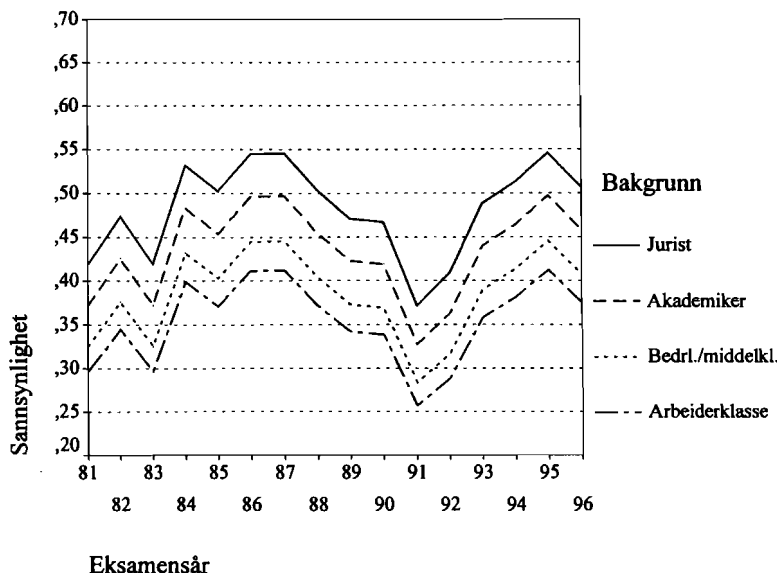
Resultatet av analysen i tabell 3 er illustrert i figurene 2 og 3, som viser sannsynlighet for laud og karakter i beste desil etter sosial bakgrunn og eksamensår. Beregningene gjelder for mannlige kandidater fra Oslo. Karakternivået er noe lavere for kvinner og kandidater fra Tromsø, men, som nevnt i avsnittet om metode, de samme forskjellene etter sosial bakgrunn og eksamensår ville fremstå om i stedet resultatene var illustrert med utgangspunkt i disse gruppene.

I figur 2 ser vi at forskjellene mellom kandidater med juridisk bakgrunn og arbeiderbakgrunn er på ca. 0,20 i begynnelsen av perioden. I den «dårlige» perioden 1988–91 øker forskjellene til ca. 0,30, fordi juristbarna ikke berøres av endringen i karakternivå som rammer de andre. Karakternivået i de andre gruppene nivå faller i 88, for så å stige igjen i årene etter dette, med et lite fall igjen i 1996. Karakternivået til kandidatene med arbeiderbakgrunn synker kraftig – ca. 40 prosent kunne forvente laud i 1987, i 1988 25 prosent. Forskjellene blir igjen mindre mot midten av 1990-årene. De andre gruppene ligger mellom disse to ytterpunktene. Barn av bedriftsledere og kandidater med middelklassebakgrunn forventes, som i tabell 2, å ha et likt karakternivå.

I figur 3 ser vi at det er svært store sosiale forskjeller i sannsynlighet for å bli blant de 10 prosent beste kandidatene. I årene 88–92 var denne sannsynligheten cirka 4 ganger større blant kandidatene med juristbakgrunn enn blant kandidatene med arbeiderbakgrunn. Igjen ser vi at karakternivået varierer etter år, og var høyere tidlig på 80-tallet enn i årene etter 1988.

Endring over studiekarrieren

Analysen av endring over studiekarrieren omfatter kun nivået laud. Den første modellen i tabell 4 viser effekter av de samme variablene på nivået laud vs. lavere på 1. avdelingskarakteren, første gang eksamen avlegges, som ble vist for gradkarakteren i tabell 3. Vi ser et tilsvarende mønster for betydningen av sosial bakgrunn som i tabell 3, men koeffisientene er lavere. Dette indikerer at de sosiale forskjellene er mindre for 1. avdelingskarakteren enn for gradkarakteren. Dette kommer også frem i figur 4, som på samme måte som figur 2 viser forventet andel med nivået laud blant mannlige kandidater fra Universitetet i Oslo. Vi ser at rekkefølgen etter sosial bakgrunn er den samme som i figur 2, mens forskjellene er noe mindre. Vi ser også at karakternivået varierer betraktelig fra år til år. Noter at eksamensåret er året kandidatene avla embetseksamen, ikke det året de avla 1. avdelingseksamen.

Figur 4. *Sannsynlighet for laud på 1. avdeling*

Når mønstrene i figurene 2 og 4 sammenlignes, ser vi at det er en viss sammenheng mellom de to figurene, på den måten at karakternivået nådde et lavmål i 1991, for så å stige igjen. Mange av de samme svingningene i karakterer går i samme retning i de to figurene. Det er imidlertid ingen tilsvarende stor endring mellom 87 og 88 på 1. avdelingskarakteren som det er på gradkarakteren. Denne brå endringen i nivået på gradkarakteren kan altså ikke forklares ved en tilsvarende endring i evnenivået blant kandidatene, som allerede viste seg da de avla sin første juridiske eksamen.

Når de sosiale forskjellene er mindre på 1. avdelingskarakteren enn på gradkarakteren, må dette enten skyldes at barn av jurister oppnår bedre karakterer på høyere nivåer eller at de forbedrer karakterene gjennom repetisjoner, eller begge disse forholdene. Den andre modellen i tabell 4 gir grunnlag for å teste om det første forholdet stemmer. I modellen beregnes effekter av de samme uavhengige variablene som tidligere for siste eksamen i studiekarrieren, første gang denne avlegges. I tillegg beregnes effekten av 1. avdelingskarakteren, igjen ved første avlagte eksamen. Vi ser at koeffisientene for sosial bakgrunn er lavere i

Tabell 4. Effekter av eksamensår, kjønn, studiested og sosial bakgrunn på karakterer på 1. og 5. avdeling (samt effekt av karakter 1. avdeling). Laud vs. lavere karakter. Logistisk regresjon

	1. avdeling		5. avdeling	
	B	S.E.	B	S.E.
Konstant	-0,361**	0,107	14,822**	0,557
Eksamensår				
81	-0,356*	0,143	0,526**	0,150
82	-0,133	0,146	0,400*	0,159
83	-0,353*	0,146	0,319*	0,154
84	0,100	0,149	0,353*	0,161
85	-0,018	0,144	0,528**	0,155
86	0,152	0,140	0,430**	0,153
87	0,156	0,140	0,095	0,154
88	-0,014	0,130	0,013	0,144
89	-0,146	0,131	0,184	0,142
90	-0,161	0,126	0,141	0,137
91	-0,553**	0,126	0,225	0,132
92	-0,394**	0,124	0,514**	0,131
93	-0,075	0,112	0,255*	0,121
94	0,024	0,109	0,315**	0,118
95 (96=0)	0,156	0,101	0,055	0,111
Mann (kvinne=0)	0,143**	0,052	0,116*	0,056
Oslo	-0,291**	0,066	0,195**	0,072
Tromsø (Bergen=0)	-0,024	0,133	0,235	0,143
Jurist	0,537**	0,100	0,381**	0,108
Akademiker	0,342**	0,081	0,330**	0,087
Bedriftsleder	0,135	0,094	0,026	0,101
Middelklasse (Arbeiderklasse=0)	0,041	0,073	0,069	0,078
Karakter 1. avdeling		-5,657**	0,199	

N 6696

** Signifikant på 0,01-nivå

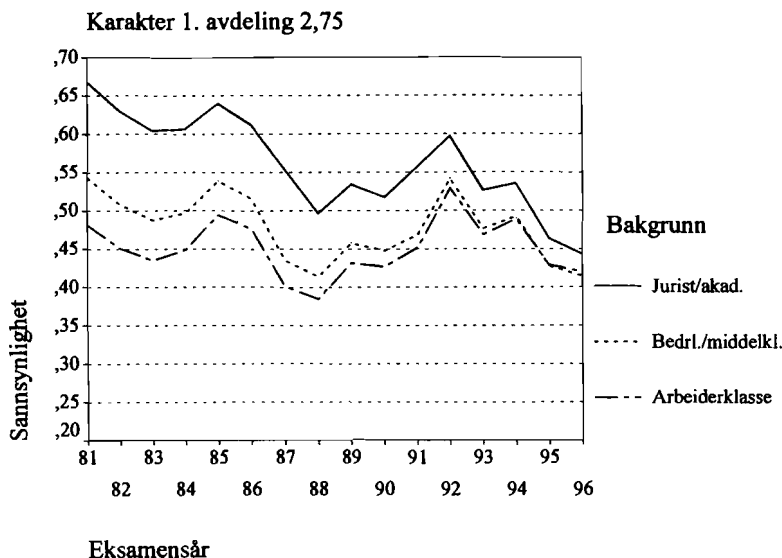
* Signifikant på 0,05-nivå

denne modellen enn de foregående. Dette må forventes fordi det er særdeles rimelig at det er en sammenheng mellom karakterer oppnådd på ulike eksamener. Det er imidlertid ikke slik at effekten av sosial

bakgrunn forsvinner når 1. avdelingskarakteren kontrolleres. Det er altså systematiske forskjeller i forventet karakternivå etter sosial bakgrunn også blant kandidater som oppnår lik karakter første gang de avlegger en juridisk eksamen. Barn av jurister kan forvente høyest karakternivå, også sammenlignet med kandidater som har oppnådd like gode karakterer tidlig i studiet. De sosiale forskjeller øker altså utover i studiekarrieren.

Dette er illustrert i figur 5. Beregningene i figuren er basert på en modell som også inkluderer samspillsledd mellom sosial bakgrunn og eksamensår. Disse samspillsleddene tyder på at betydningen av sosial bakgrunn er endret, og betyr mindre i de senere årene enn det gjorde blant kandidatene tidlig på 80-tallet. Figuren viser andel som forventes å oppnå laud på siste eksamen blant kandidatene som oppnådde 2,75 på 1. avdeling, første gang eksamen ble avlagt. Vi ser at det var en betydelig forskjell i de tidlige årene mellom kandidater med jurist- og akademikerbakgrunn på den ene siden og på den andre arbeiderbakgrunn. Kandidatene med bedriftsleder- og middelklassebakgrunn faller imellom disse. Blant kandidatene som har avlagt eksamen etter 1993 synes forskjellene etter sosial bakgrunn ubetydelige, gitt karakteren

Figur 5. *Sannsynlighet for laud på 5. avdeling*

2,75 på 1. avdeling. Det har altså skjedd en endring når det gjelder betydningen av sosial bakgrunn på siste eksamen som ikke kommer til uttrykk i den samlede gradkarakteren. Igjen kan dette oppveies av resultatene på andre eksamener, eller av repetisjoner av eksamener.

Med unntak av de aller seneste år, viser altså analysen her at de sosiale forskjellene øker i løpet av studiekarrieren. Dette stemmer ikke med antagelsene om at karakterforskjellene skyldes at barn av jurister får tilgang til relevant informasjon, juridisk språk og argumentasjon, gitt forutsetningen at dette til en viss grad kan læres i løpet av studietiden. Derimot stemmer dette med antagelsene som følger av hypotesen om klassebaserte vurderingskriterier.

Betydningen av antall eksamener

I tabell 5 vises effektene av antall eksamener og karakter på første avlagte 1. avdelingseksamen, samt eksamensår, kjønn, studiested og sosial bakgrunn på karakternivå på gradkarakteren. Vi ser at karakteren på 1. avdeling har signifikante effekter på gradkarakteren. Jo bedre karakter, desto høyere er sannsynligheten for laud eller plassering i beste desil. Dette er selvsagt, både fordi det må forventes en sammenheng mellom karakterer på ulike nivåer, noe som også kom frem i tabell 4, og fordi 1. avdelingskarakteren inngår i beregningen av gradkarakteren. Når vi ser på nivået laud, er det også slik at antall eksamener har en positiv effekt på karakternivå. Det negative annengradsleddet viser at denne effekten avtar for kandidater som avlegger svært mange eksamener. I analysen av beste desil har imidlertid ikke antall eksamener noen effekt. Å ta mange eksamener synes altså ikke å øke mulighetene for å oppnå svært gode karakterer. Men sannsynligheten for å oppnå et midtels godt karakternivå, laud, øker med antall eksamener.

Et viktig poeng i tabellen er at kandidatene med jurist- og akademikerbakgrunn oppnår et høyere karakternivå enn andre, også når antall eksamener er inkludert, og i tillegg karakteren på 1. avdeling. Dersom repetisjoner av eksamener var hovedgrunnen til de sosiale forskjellene i karakternivå vi tidligere har observert, skulle vi forvente at effekten av sosial bakgrunn synker kraftig når antall eksamener inkluderes i modellen. Hvis vi sammenligner koeffisientene for nivået laud i tabell 5 med de som kom frem i tabell 2, ser vi at de er noe mindre i tabell 5. Noe av effekten av sosial bakgrunn skyldes altså ulik tilbøyelighet til å ta mange eksamener.¹¹ Men koeffisientene er fremdeles store og signifikante i tabell 5. Det er også interessant å merke seg at antall eksamener

Tabell 5. *Effekter av eksamensår, kjønn, studiested, sosial bakgrunn, karakter 1. avdeling og antall eksamener på gradkarakteren. Laud vs. lavere karakter og beste desil vs. lavere desiler. Logistisk regresjon*

	Laud		Beste desil	
	B	S.E.	B	S.E.
Konstant	24,349**	0,742	24,409**	1,043
Eksamensår				
81	0,746**	0,182	0,711**	0,271
82	0,856**	0,187	0,497	0,266
83	0,467**	0,175	0,835**	0,249
84	0,567**	0,186	0,565	0,264
85	0,308	0,175	0,469	0,255
86	0,379*	0,174	-0,165	0,271
87	0,168	0,173	0,124	0,249
88	-0,245	0,163	-0,235	0,266
89	-0,15	0,162	-0,252	0,266
90	-0,277	0,157	-0,192	0,252
91	-0,052	0,150	-0,278	0,262
92	0,406**	0,147	0,055	0,240
93	0,278*	0,134	-0,234	0,228
94	0,292*	0,131	-0,459*	0,225
95 (96=0)	0,140	0,122	-0,018	0,190
Mann (kvinne=0)	0,386**	0,063	0,531**	0,104
Oslo	0,170*	0,086	0,265	0,135
Tromsø (Bergen=0)	0,092	0,167	0,361	0,270
Jurist	0,682**	0,122	1,066**	0,182
Akademiker	0,375**	0,099	0,629**	0,161
Bedriftsleder	0,101	0,115	0,083	0,202
Middelklasse	0,143	0,089	0,379*	0,156
(Arbeiderklasse=0)				
Karakter 1. avdeling	-9,740**	0,267	-10,385**	0,380
Ant.eks.	0,252**	0,043	0,085	0,058
Ant.eks. kvadrert	-0,006**	0,002	-0,001	0,002
N	6587			

** Signifikant på 0,01-nivå

* Signifikant på 0,05-nivå

ikke ser ut til å øke sannsynligheten for å bli blant de 10 prosent beste kandidatene. Det høye sannsynligheten barn av jurister har relativt til andre kandidater for å få svært gode karakterer kan altså ikke forklares ved at de repeterer eksamener. Konklusjonen om antall eksamener er altså at de kun har en mindre betydning for sosiale forskjeller på gradkarakteren. Om barn av jurister er mer ambisiøse enn andre og derfor repeterer eksamener oftere, så har dette kun mindre betydning for de sosiale karakterforskjellene på faget jus.

Konklusjon

I utgangspunktet ble det reist et spørsmål om det er sammenheng mellom sosial bakgrunn og karakterer på faget jus. Svaret på dette spørsmålet er ja: Kandidater som er barn av jurister oppnår det høyeste karakternivået. Barn av arbeidere oppnår det laveste karakternivået, mens de andre gruppene faller mellom disse ytterpunktene. Barn av jurister skiller seg spesielt fra andre når det gjelder sannsynligheten for å få svært gode karakterer. Andelen blant de 10 prosent beste kandidatene er cirka 4 ganger høyere blant barn av jurister enn blant barn av arbeidere.

Det er ingen tendens til en systematisk trend i retning av større eller mindre ulikhet i perioden, men forskjellene i andel laud var spesielt store i perioden 1988–91. Da falt andelen laud i alle grupper unntatt for barn av jurister.

Når det gjelder utviklingen gjennom studiekarrieren, ser vi derimot tendenser til økende ulikhet. Det er en større fordel å ha juridisk sosial bakgrunn på siste eksamen enn på første eksamen. Kandidater med lik karakter på sin juridiske eksamen kommer ulikt ut etter sosial bakgrunn. Kandidatene med juridisk bakgrunn kommer best ut.

Det siste spørsmålet gjaldt om de sosiale forskjellene på gradkarakteren kan forklares gjennom at barn av jurister repeterer eksamener i større grad enn andre, og derfor oppnår best resultater. Dette viste seg i liten grad å stemme. Barn av jurister oppnår gode karakterer relativt til andre grupper også når antall eksamener er kontrollert.

Diskusjon

Hovedkonklusjonen er altså at barn av jurister kommer best ut på jusstudiet. Foran ble tre mulige hypoteser lagt frem om hvorfor en slik tendens skulle finnes. En av hypotesene la vekt på juristbarnas ambisjoner: Fordi det er spesielt viktig for dem å lykkes i studiet, vil de være

villige til å bruke mer ressurser på studiene sine enn andre studenter. I analysen av variasjoner i gradkarakterer har betydningen av ett mål på ressurser blitt studert – antall eksamener studentene har avlagt i løpet av studiekarrieren. Når forskjellene etter sosial bakgrunn fremdeles er svært store blant kandidater med samme ressursbruk, målt i antall eksamener, så støtter ikke dette hypotesen om ambisjonsnivået. Det var heller ikke slik at juristbarnas relative karakterer har blitt bedre i perioden når repetisjonssystemet har økt i utbredelse. Hypotesen om betydningen av juristbarnas ambisjoner får altså liten støtte.

For å forsvare denne hypotesen kan det hevdes at antall eksamener er et dårlig mål på ambisjoner. Ambisjonsnivå bør måles på andre måter, for eksempel gjennom daglig tidsbruk og interesse for studiene. Det er imidlertid interessant å merke seg at antall eksamener har en positiv effekt på gradkarakteren (jfr. tabell 5). Å ta eksamen om igjen ser altså ut til å være en god strategi for ambisiøse kandidater som er misfornøyd med karakteren. Dette gjelder imidlertid bare for kandidater med middels gode karakterer. Å repetere eksamen ser ikke ut til å være en god strategi for å oppnå en svært god karakter.

De to andre hypotesene som ble lagt frem var: 1) Studenter med juridisk bakgrunn har tilgang til hjelp og informasjon som fremmer deres faglige dyktighet, og 2) Studenter med juridisk bakgrunn har fordeler på grunn av klassebaserte egenskaper av ikke-faglig art. Som det fremkom i fremstillingen av disse hypotesene er skillene mellom dem ikke helt enkle. Begge vektlegger at kandidater med juridisk bakgrunn har fordeler fordi de før studiene har vært utsatt for et juridisk miljø. Gjennom dette miljøet har de lært språkvaner, argumentasjonstyper og kanskje væremåter som belønnes når deres faglige prestasjoner evalueres. Ifølge den første hypotesen kan også direkte faglig hjelp være viktig.

En viktig forskjell mellom disse to hypotesene dreier seg om den faglige relevansen av de egenskapene som belønnes. Ifølge den første hypotesen bidrar det juristbarna lærer i sitt miljø til at de oppnår et høyt faglig nivå. Når de oppnår gode karakterer, er dette et uttrykk for at karaktersystemet fungerer på en objektiv måte. Juridisk språk og argumentasjon er et nyttig arbeidsredskap, og de som behersker dette best oppnår best karakterer. Ifølge den andre hypotesen fungerer evalueringskriteriene som en form for «lukningsmekanisme»: Det som belønnes er konformitet i forhold til den juridiske kulturen, ikke faglig dyktighet i noen absolutt forstand.

Å vurdere relevansen av disse hypotesene vil altså kreve at man vurderer kriteriene som brukes i evalueringer av juridiske kandidater i forhold til hva som er fagets mål. Dette er selvsagt ikke mulig på grunnlag av data av den type som er brukt her. Fordi implikasjonene av de to hypotesene er så ulike, blant annet når det gjelder vurderinger av rettferdighet, er det likevel viktig å diskutere relevansen av dem så langt det er mulig.

En vurdering av det juridiske språket faller som nevnt utenfor denne artikkelens målsetning. Men det kan likevel nevnes at det er satt spørsmålsteget ved om juridisk språk og argumentasjon er relevant for alle juridiske formål. Ifølge Eng er det slik at: «Mange jurister vil i et selvreflektert øyeblikk kunne si seg enig i at juristers språk og argumentasjon ikke gir et dekkende bilde av hvordan standpunkter til hva som er rett, faktisk genereres ved domstoler» (Eng 1998:469). For å forklare hvorfor den særegne juridiske språkform brukes, viser han til at den dekker vesentlige behov. Dette er blant annet behov for ansvarsfraskrivelse, tillitsskapning og skjult handlingspåvirkning (Eng 1998:484–517). Å få dekket slike behov mener han også kan være en årsak til at den juridiske formen for språk er oppstått. For den enkelte jurist blir bruk av den juridiske språkformen etter hvert en rutine, fordi bruk av andre språkformer sanksjoneres.

Når det gjelder de analyser som er presentert her, kan særlig to funn brukes som grunnlag for argumenter imot den første hypotesen, som vektlegger at barn av jurister er mer faglig dyktige, i en snever forstand, enn andre. Det første funnet er at de sosiale forskjellene øker utover i studiet. Det ble hevdet foran at fordelene knyttet til ekstern informasjon må forventes å avta i løpet av studiekarrieren, fordi viderekomne studenter uansett sosial opprinnelse i løpet av studietiden vil tilegne seg relevant informasjon om hva som kreves for å få gode karakterer, blant annet på grunn av sanksjoner mot andre språkformer. En innvending mot dette kan være at kravene endres på de høyere nivåene, og at det vil være spesielt viktig å ha kjennskap til juridisk språk og argumentasjon på de høyere nivåene. Det kan være mulig. Men at den juridiske formen for språk og argumentasjon skulle være så vanskelig tilgjengelig at den ikke kan læres, kan synes tvilsomt. Det synes spesielt tvilsomt at forskjellene mellom de som i utgangspunktet kan fagspråket og de som ikke kan det, øker over tid, selv om de som i utgangspunktet er ukjent med fagspråket arbeider med å lære det.

Ifølge den andre hypotesen, som retter oppmerksomheten mot eva-

lueringskriterier av ikke-faglig art, er økningen i karakterforskjeller forventet, på grunn av endringer i eksamensformer og undervisningsforhold. Ifølge denne hypotesen er det heller ikke overraskende om også barn av akademikere får bedre karakterer relativt til kandidater med annen sosial bakgrunn, gitt samme utgangspunkt på den første juridiske eksamen: Denne gruppens egenskaper verdsettes generelt høyt i utdanningssystemet og oppnår også gode resultater på faget jus, om enn på et lavere nivå enn kandidater med juridisk sosial bakgrunn.

Det andre funnet som kan være vanskelig å forklare på grunnlag av hypotesen som vektlegger objektiviteten i evalueringskriterier, er endringen i karakternivå fra 1987 til 1988. Vi har sett at alle gruppenes karakternivå sank markant i 1988. Unntaket fra dette er kandidater som er barn av jurister. En kommentar fra det juridiske fagmiljøet til denne endringen som ble referert over, vektlegger endring i studieordning, samt en kraftig økning i antallet kandidater, fra ca. 300 til 400 (jfr. figur 1). Hvorfor en økning i kandidattallet skulle påvirke karakternivået er uklart. Det er også uklart hvorfor endringen i studieordningen ikke påvirket karakternivået til barn av jurister som den gjorde for alle andre grupper.

En mulig forklaring på dette er at den store økningen medførte en mer overfladisk evaluering som premierte juridisk form på bekostning av innhold. Imot dette kan det hevdes at forskjellene avtok mot midten av 1990-tallet, selv om antallet kandidater fortsatte å stige, med unntak av 1992. En mulig tolkning av dette er at man etter hvert fant måter å mestre den store studenttilstrømningen på.

På grunnlag av alle tre hypoteser som er diskutert ble det forventet at de sosiale forskjellene ville øke, på grunn av konkurransen som blant annet kommer til uttrykk i figur 1. Det ble ikke avdekket noen slik trend, men en periode hvor barn av jurister kom spesielt godt ut. Endringen i betydningen av sosial bakgrunn som kom frem i figur 2 krever mer komplekse forklaringer enn de som ble diskutert foran. Men det kan igjen påpekes at det i lengre perspektiv har skjedd endringer i retning av økende sosial ulikhet: I første del av dette århundre var det ikke slik at barn av jurister kom så heldig ut på studiet, med hensyn til nivå på gradkarakteren, som er tilfelle i dagens studentkull. Det synes altså som det er viktigere for å lykkes i dag å beherske vage og uformelle sider ved den juridiske kulturen, eller at «juridisk tenkemåte» er mer vanskelig forståelig for utenforstående i dag enn det var tidligere.

Noter

- 1 En innvending mot dette er at objektiviteten ikke holder. I sin diskusjon av karaktersystemet skriver den tidligere nevnte Studieordningskomiteen ved Det juridiske fakultet i Oslo: «Karakterenes fingeradering med inndeling i hundreleder på en 23-trinns skala gir inntrykk av en meget stor grad av objektiv bedømming med mulighet til å skille de enkelte kandidater fra hverandre med en meget stor grad av presisjon. Klagesaker og stikkprøver hvor ulike kommisjoner bedømmer de samme besvarelsene, har vist at denne graden av presisjon og enighet ikke alltid er entydig til stede. Det forekommer at sensorene vektlegger enkeltelementer i oppgaven ulikt» (Studieordningskomiteen, Reform '96 1995:70). Et forholdsvis vanlig synspunkt er at det ikke vil være mulig å oppnå fullstendig objektivitet, men at det å søke å måle prestasjoner så objektivt som mulig er bedre enn alternative evalueringsmetoder. Personer som har stor tillit til at karakterer er et godt mål på faglige prestasjoner forventer for eksempel at det «alltid er unntak i begge retninger» når det gjelder hvor godt karakterer måler faglig dyktighet (Studieordningskomiteen, Reform '96 1995:109). Noe uenighet og avvik i vurderinger av «enkeltelementer» på eksamener må forventes, i hvert fall utenfor de mest presise vitenskapene. Å påvise noen uenighet i sensorers vurdering av enkelte prestasjoner vil altså ikke røkke ved et grunnstandpunkt om at eksamenssystemet fungerer objektivt så langt det er mulig.
- 2 Ifølge Weber vil en sterkere konkurranse kunne medføre at en gruppe deltagere griper fatt i egenskap ved enn annen gruppe, rase, språk, religion, sosial opprinnelse etc., og bruker dette som et grunnlag for å ekskludere dem fra konkurransen. Hvilken egenskap som velges er forholdsvis vilkårlig (jfr. Weber 1978 [1968]:341–344).
- 3 «På grunn av det store antall eksamenskandidater må mesteparten av sensuren utføres av praktiserende jurister. Det er et problem å skaffe nok som er tilstrekkelig kvalifisert. Ordningen innebærer at lærerne har begrenset innflytelse og oversikt over den konkrete bedømmelsen av studentenes oppgaver. Det kan derfor oppstå diskrepanser mellom det som vektlegges i undervisningen og det som premieres til eksamen, uten at faglærerne blir oppmerksomme på det. Oppgavene må også legges opp slik at de kan rettes forsvarlig av utenforstående. Dette kan vanskeliggjøre nyskapende undervisning som formidler kunnskaper som etablerte profesjonsutøvere ikke har» (Den nasjonale juristkomiteen 1993 Vedlegg 9:18 (Notat fra professor Jon T. Johnsen).
- 4 Aubert finner for eksempel at 89 prosent, og ikke 100 prosent, av høyesterettsadvokatene i hans studie har laud, noe han forklarer med at en del har repetert eksamen (Aubert 1963: Tabell 6).
- 5 En annen mulighet kan være at de faglige kravene endres på de høyere

nivåene, og at hjelp hjemmefra derfor blir mer viktig. Hvis for eksempel de tidlige eksamenene i størst grad er kunnskapstester, mens de senere eksamenene i større grad tester i hvilken grad studentene er i stand til å bruke kunnskaper på en selvstendig og kritisk måte, så kan langvarig trening i juridiske diskusjoner i ens hjemlige miljø ha økende positiv effekt på ens resultater. Det er vanskelig å vurdere holdbarheten i disse motstridende argumentene. Men det synes i utgangspunktet mest overbevisende at fordelene med å ha juridisk bakgrunn avtar i løpet av studiekarrieren, fordi andre studenter med mange års juridiske studier skulle ha muligheter til å tilegne seg informasjon på linje med studenter med juridisk bakgrunn, og fordi man gjennom et langt studium vil lære seg den språkformen som premieres. En rekke av argumentene fremført i gjennomgangen av jusstudiet som ble gjort av Den nasjonale juristkomiteen 1993 synes heller ikke å støtte synspunktet om at betydningen av juridisk informasjon hjemmefra skulle øke utover i studietiden. Om fremstillingen i lærebøker heter det for eksempel: «Pedagogiske hensyn tillegges relativt beskjeden vekt, noe som kan vanskeliggjøre tilegnelsen, spesielt i begynnelsen av studiet» (Den nasjonale juristkomiteen 1993:84 (uthevet av forfatteren). Videre understrekes det at dokumentasjon av kunnskap ikke er tilstrekkelig tidlig i studiet, på 1. avdeling: «Det må i tillegg kreves forståelse. Men kravene er enda strengere: Stoffet skal kunne anvendes ved løsning av konkrete rettsoppgaver.» (Fra rapporten «Første års jusstudier – Evaluering av undervisningsopplegget til 1. avdeling ved juridisk embetseksamen studieåret 1988/89 sitert i Den nasjonale juristkomiteen 1993:80). På grunnlag av disse argumentene vil det videre antas at eventuelle fordeler ved juridisk sosial bakgrunn når det gjelder tilgang til informasjon vil avta i løpet av studiekarrieren.

- 6 Studiet i Bergen og Tromsø er organisert i 4 avdelinger, mens det i Oslo er 5 avdelinger. For organiseringen av studiene, se Den nasjonale juristkomiteen 1993:107.
- 7 En videre innvending er at fag varierer med hensyn til studiestruktur. I naturvitenskapelige fag har man som regel mange mindre eksamener, f.eks., slik at det blir lite rimelig å telle disse på linje med eksamener i fag med færre og større eksamener. Det er her ikke gjort forsøk på å skille mellom eksamener i ulike fag. Men det antas at nytten av ytterligere eksamener når et metningspunkt. Dette er testet gjennom å innføre antall eksamener kvadrert i analysen.
- 8 Alder er vesentlig for hvilken folketelling som brukes. Det er ikke opplysninger om foreldrene for de som har flyttet hjemmefra i tidspunktet for folketellingen. Det er heller ikke opplysninger for de som befant seg i utlandet.
- 9 Resultatene basert på gjennomsnittskarakter kan fås ved henvendelse til forfatteren.
- 10 Blant barn av høyere lærere oppnådde 63 prosent laud. Blant barn av

jurister var andelen laud 48 prosent, noe den også var blant barn av andre akademikere. Blant barn av forretningsmenn og gårdbrukere, folkeskolelærere og arbeidere var andelen henholdsvis, 46, 45 og 41 prosent. (Aubert 1963: tabell 4).

- 11 Det er gjort beregninger som viser at kandidater med jurist- og akademisk bakgrunn har en tendens til å ta flest eksamener i studiekarrieren, gitt samme karakter på 1. avdeling. Det er også gjort en analyse av repetisjon av 1. avdeling, som viser det samme. Disse analysene vises ikke her, på grunn av begrenset plass.

Referanser

- Aubert, Vilhelm (1963), «Eksamenskarakterer og sosial bakgrunn». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 4:189–214.
- Biglan, A. (1973), The characteristics of subject matter in different academic areas. *Journal of Applied Psychology*, 57:195–203.
- Boudon, R. (1974), *Education, Opportunity and Social Inequality*. New York: Wiley.
- Boudon, R. (1982), *The Unintended Consequence of Social Action*. London: St. Martin.
- Bourdieu, P. (1984), *Distinction*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Bourdieu P. 1996, *The State Nobility*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. & J.-C. Passeron (1977), *Reproduction In Education, Society and Culture*, London and Beverly Hills: Sage.
- Cappell, C.L. & R.M. Pipkin (1990), «The Inside Tracks. Status Distinctions in Allocations to Elite Law Schools». I: Kingston, P.W. & L.S. Lewis, *The High Status Track. Studies in Elite Schools and Stratification*. New York: SUNY.
- Collins, R. 1971, «Functional and Conflict Theories of Educational Stratification». *American Sociological Review*, 36:1002–1019.
- Collins, R. 1975, *Conflict Sociology: Toward an Explanatory Science*. New York: Academic Press.
- Collins, R. 1979, *The Credential Society: An Historical Sociology of Education and Stratification*. New York: Academic Press.
- Collins, R. 1988, *Theoretical Sociology*. San Diego: Harcourt, Brace, Jovanovich.
- Den nasjonale juristkomiteen (1993), *Organisering av jusstudiet*. Inn-

- stilling fra Den nasjonale juristkomiteen 1992. Universitetene i Bergen, Oslo og Tromsø.
- Eng, S. (1998), *Ulenighetsanalyse – med særlig sikte på jus og allmenn rettsteori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Erikson, R. & J.O. Jonsson (1996), «The Swedish Context: Educational Reform and Long-term Change in Educational Inequality.» I: Erikson and Jonsson (red.): *Can Educational Be Equalized? The Swedish Case in Comparative Perspective*. Boulder, Colorado: Westview Press, 1–63.
- Hansen, M.N. (1995), *Class and Inequality in Norway. The Impact of Social Class Origin on Education, Occupational Success, Marriage and Divorce in the Post-War Generation*. Report 95/15. Institutt for samfunnsforskning, Oslo.
- Mastekaasa, A. (2000), «Universitetsutdanning, karakterer og økonomisk suksess». Under utgivelse i *Tidsskrift for samfunnsforskning*.
- Parkin, F. (1979), *Marxism and Class Theory. A Bourgeoise Critique*. London: Tavistock.
- Studieordningskomiteen, Reform '96 (1995), Rapport i forbindelse med ny studieordning. Det juridiske fakultet: Universitetet i Oslo.
- Weber, M. (1978 [1968]), *Economy and Society*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Summary

Social Origin and Educational Performance among Law Graduates

Marianne Nordli Hansen

The question raised is whether there is an association between social class origin and grades, and, more specifically, whether students with law origins tend to receive higher grades than other law graduates. The data material comprises all law graduates in Norway between 1981 and 1996. The analyses show that law graduates with social origins in the legal profession tend to receive the best grades. Those with parents on other privileged groups come second. Law origins is especially important for reaching the top 10 percent performance level and, more important, on the higher level than the lower levels of the student career. The level of social inequality is high in the whole period of study. There is no trend towards a higher or lower degree of social inequality, but graduates with law origins tended to receive especially good grades in the period 1988-91, when the grade level dropped dramatically for all groups except graduates with law origins. In discussing the reasons for these patterns, the impact of mastering vague and informal aspects of the law culture, such as vocabulary and behaviour, is contrasted with the importance of getting direct help, advice or information from parents who are practitioners of law.